

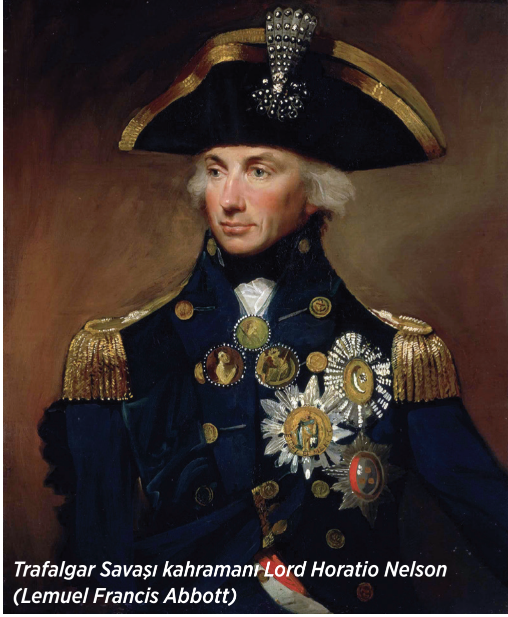
Joseph Haydn, Lord Nelson ve Sultan III. Selim

Joseph Haydn, Lord Nelson ve Sultan III. Selim gibi, adlarının bir makalede buluşması oldukça şaşırtıcı olan üç ismin tarihin tozlu sayfalarında nasıl bir araya geldiğini merak ediyor musunuz?

Eski bir kartpostalda Trafalgar Meydanı ve Nelson Anıtı, Londra

Bazen yazı yazmak da resim yapmak gibi bir şey sanki; bulduğumuz o farklı renkleri paletimizde karıştırıp bir tabloda bir araya getirircesine, ya da farklı ipliklerden çok değişik bir kumaş dokurcasına, defalarca baktığımız bir objede, veya bir sanat eserinde daha önce hiç görmediğimiz bir detayı görüp, üzerinden seneler geçmiş olsa bile gitmiş olduğumuz bir konserden kulağımızın bir köşesinde kalmış bir besteyi yeniden hatırlayıp, onda yepyeni tınılar keşfederek ve bütün bunları taptaze bir bakış açısından, sahne dekoruna değişik bir spottan ışık verircesine şuurumuzda aydınlatıp, damıtarak kelimelerle oynamaya başladığımızda ve neticesinde ortaya çıkmaya başlayan o minyatürün anlattıklarına bizler de şaşırabilir, onu matbaa klişelerinin basmakalıp desenlerinden kurtarmaya gayret ederek, popüler akımlar kitleleri büyük seller gibi nereye sürüklerse sürüklesinler, uzaktan düşman gözüken farklı kültürlerin mercek altındaki şaşılacak derecedeki ortak yakınlıklarını görerek, el dokuması, daha doğrusu, ruh dokuması bir esere dönüştürebilir ve o makine baskısıyla ruh dokuması arasındaki desen farkını görebilecek olan benzer ruhlara sunmayı hayal edebiliriz. Çünkü o tablo veya kumaş artık bizim ruhumuzun bir yan ürünü olmuş, üzerinde imzamız olmasa bile içinde emeğimiz ve hayallerimiz her daim saklı kalmıştır.

Kafamda bu düşüncelerin dönüp dolaştığı kasvetli bir İngiltere günü Londra'nın Trafalgar Meydanı'ndaki o meşhur sütunun üzerindeki Lord Horatio Nelson'un heykeline bakıyorum. Kaidedeki sert bakışlı aslanların sırtına tırmanmış turistlerin gri bulutlara rağmen adeta Afrika safarisindeymiş edasıyla kameralara poz verdikleri bu anıtın yanı başında, İspanya'nın güneyindeki Trafalgar Burnu'nu alıp Londra'nın kalbine getiren

Trafalgar Savaşı kahramanı Lord Horatio Nelson (Lemuel Francis Abbott)

Esterhazy Sarayı, 1812 (Albert Christoph Dies)

ve 1843'ten beri o devasa *korint* sütunun tepesinden tek başına Londra'yı öylece seyredip duran İngiliz amiralinin hayatını hayal ediyorum. 21 Ekim 1805'te Napolyon'un donanmasını Trafalgar Burnu açıklarında bozguna uğrattığı o tarihi deniz savaşında HMS Victory gemisinin güvertesinde sırtına isabet eden bir kurşun sonucu yaralanarak birkaç saat içerisinde can verdiğinde Lord Nelson henüz 47 yaşındaydı ve milli kahramanlığı daha o an başlamıştı. Ve şimdi madalyalarla bezeli o taş üniforması içerisindeki taş bedeni, başındaki üç köşeli şapkasındaki süslü rozetle, geçirdiği restorasyonlara rağmen, on yılların aşındırarak yüz hatlarına işlediği o yıpranmış dokudan okuyabildiğimiz, zamanın karşı koyamadığımız yüce heykeltıraşlığını, tıpkı Marguerite Yourcenar'ın *Memoires d'Hadrien* eserinde anlattığı gibi bize ispatlarcasına ve o yıpranmış çehre ona daha da bir erdem ve olgunluk verirken, o donuk gözlerinde seneler önce gitmiş olduğum bir konserin aksini görür gibi oluyorum.

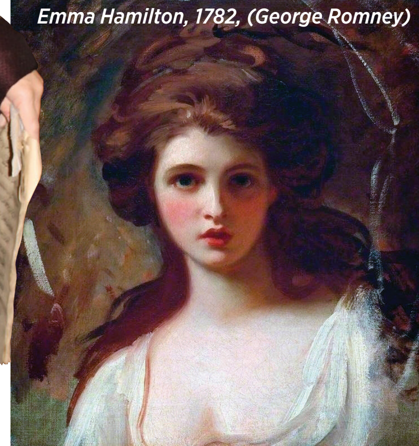
22 Ekim 1986 Çarşamba akşamı hayatımda ilk defa Londra'daki Barbican Konser Salonu'nun kapısından içeri

Joseph Haydn balmumu heykeli - Madame Tussauds müzesi

Nelson'un 1800'de metresi Lady Hamilton'la beraber Esterhazy Sarayı'nı ziyaret etmesi ve Haydn'la tanışarak, muhtemelen bu missa'yı da o ziyaret esnasında koro ve orkestradan dinlemiş olması ise artık bu eserin kendi adıyla anılması geleneğini tamamen perçinleyecekti.

Emma Hamilton, 1782, (George Romney)

WEDNESDAY NEXT 22 OCTOBER at 7.45 p.m.
TO COMMEMORATE
THE BATTLE OF TRAFALGAR
RG
Beethoven EGMONT OV., Handel WATER MUSIC, Arne RULE BRITTANIA, Elgar POMP AND CIRCUMSTANCE MARCH, Wood FANTASIA ON SEA SONGS, Mendelssohn HEBRIDES OV., Matt GRAND MARCH FAME AND GLORY
Halligan ...BATTLE OF TRAFALGAR
WITH CANNON AND MORTAR EFFECTS AND, ON STAGE, THE DEATH OF NELSON TABLEAU AND NELSON'S FAMOUS SIGNAL
LONDON CONCERT ORCHESTRA
Conductor CHRISTOPHER ADEY
CLAIRE PRIMROSE mezzo-soprano
CORPS OF DRUMS OF THE ROYAL MARINES (HOME FLEET)
£4.50, £6, £7.50, £9, £10.50 Under 16 most seats half price

22 Ekim 1986 Çarşamba akşamı Barbican'daki Trafalgar Savaşı Konseri'nin ilânı

girmiştim; Londra Konser Orkestrası o akşam Christopher Adey idaresinde Trafalgar Deniz Savaşı'nın anısına bir konser veriyordu. Bu konserin ilanını İstanbul, Harbiye'deki İngiliz Kültür Heyeti Kütüphanesi'ndeki bir afişte gördüğüm daha ilk andan itibaren, o akşam o salondaki dinleyiciler arasında bulunmayı çok arzu etmiştim ve inanılmaz bir şekilde bu dileğim gerçek olmuştu. Hayatımda ilk defa tarihten bir sayfanın müzik ve dramatik sahnelemeler eşliğinde canlandırılışına tanık olmak üzereydim; bu ne bir opera, ne bale ne de tiyatroydu. Bu tam anlamıyla tarihin müzikle buluştuğu bir "tematik konser"di ve belki de ben hiç farkında olmadan, seneler sonra vermeye başlayacağım *Osmanlı Sarayı'ndan Avrupa Müziği, Kırım Savaşı* ve *Boğaziçi Mehtapları* gibi tematik konserlerin temellerinin de bilinçaltımda ilk olarak atıldığı, gelecek kariyerim açısından çok önemli bir andı. Gün gelip de Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası sanatçıları eşliğinde, Türk Deniz Kuvvetleri

Nil Savaşı
(George Arnald)

Bandosu'nu benzer tarihi bir konserde Ankara'daki Komutanlık Karargahı'nda idare edeceğim ise o akşam, Majesteleri'nin Marine Bandosu'ndan müzisyenleri Adey'nin idaresi altında Barbican'da dinlerken, aklımın ucundan dahi geçemezdi. Konserde Beethoven'ın *Egmont Uvertürü*'nün yanısıra Handel'in *Su Müziği Süitleri*'nden bazı seçmelerle birlikte Mendelssohn'un *Hebrides Uvertürü* ve Sir Henry Wood'un *Deniz Şarkıları Üzerine Fantezisi* gibi deniz ve su temalı eserler seslendirilmiş, Trafalgar Deniz Savaşı ve Nelson'un ölümünü betimleyen, Halligan adında birisinin yazdığı, ama sonradan hiçbir yazılı, ya da sesli kaydına ulaşamayacağım, barut kokusunun genzimizi yaktığı, kurusıkı top atışlı, bol trampet vuruşlu bir de orkestra eseri seslendirilmişti. Oysa bu konserde belki de Haydn'ın *Nelson Missa*'sı seslendirilmeliydi. O zaman aynı devirde birbirinden çok farklı kulvarlardan da olsa, yolları Londra'dan geçmiş, ortak bir bestede buluşmuş, iki çağdaş, seneler sonra, Barbican'ın sahnesinde buluşmuş olacaklardı.

Trafalgar Meydanı'ndaki kolonun tepesinde duran Nelson heykeli

Trafalgar Savaşı kahramanı Lord Horatio Nelson'nı ölümüne sebep olan kurşun

Haydn'la Nelson, Avusturyalı bestecinin 1791-1792 ve 1794-1795 sezonları olmak üzere iki defa geldiği Londra'da hiç karşılaşmamışlardı. Üstelik Haydn Hob. XXII/11 sıra numaralı *missa*'sını Lord Nelson'a ithafen de bestelememiş, eser ikinci ve son Londra ziyaretinin üzerinden üç sene geçtikten sonra, 1798'de hizmetinde bulunduğu Esterhazy Prensi'nin sarayında yazılmıştı. Avrupa'da baş gösteren Napolyon savaşları ve ekonomik krizden ötürü Nikolaus Esterhazy orkestradaki nefeslileri işten çıkartmış ve bestecinin elinde sadece yaylı orkestra, trompetler, timpani ve org kalmıştı. Buna rağmen, orkestrayı daha öne çıkartmasından ötürü, bu yeni *missa* İngiltere'deyken kaleme aldığı senfonilerinin izini taşıyordu. Savaşın etkisi sadece ekonomik anlamda hissedilmiyor, yaklaşan işgal tehdidiyle de kendini belli ediyordu. Zira Napolyon Avusturya'ya karşı dört büyük savaş kazanmış, 1797'de orduları Alpler'i aşarak Viyana'yı tehdit etmeye başlamıştı. Her ne kadar Haydn *missa*'sını Esterhazy Prensesi'nin isim günü vesilesiyle bestelenmiş olsa da, yaşanan bu zor ve

endişeli günlerden ötürü, ona *Missa in Angustiis* adını vermişti. Ancak Avusturya'dan çok uzaklarda, bambaşka bir cephede gerçekleşen büyük ve tarihi bir savaş bu *missa*'nın gelecekte tarihe mal oluş şeklini yakından etkileyecekti.

Napolyon, 1 Temmuz 1798'de İskenderiye'ye asker çıkartarak Osmanlı'nın Mısır vilayetini işgale başlamış, çatışmalarda Sultan III. Selim'in ordusunu bozguna uğratmıştı. Bu kriz üzerine Napolyon'un donanmasının önünü kesmek ve Mısır'daki ilerlemesini durdurmak amacıyla Amiral Nelson'un başında bulunduğu Büyük Britanya filosu derhal Mısır'a yönlendirilmişti. Hatta o ara Horatio Nelson'un gemileri bir süre Marmaris Körfezi'ne gelip burada barınmış ve savaş hazırlıkları yapmıştı. Bu arada Marmaris'te bir gün yürürken, güneşlenen turistler arasında, Nelson'u Trafalgar Meydanı'ndaki kaidesinden inip, başında üç köşeli şapkasıyla karşımdaki o masmavi sularda hayal etmiş ve tarihin o gizli kalmış sayfalarında daha kim bilir bilmediğimiz neler var diye düşünmeden de edememiştim. Amiral Nelson komutasındaki Büyük Britanya donanması iki gün süren çarpışmanın ardından 1 Ağustos 1798'de Fransız donanmasını, amirallik gemisi L'Orient dahil, Abukir Koyu'nda tamamen imha ederek büyük bir zafere imza atacaktı. Tarihe Nil Savaşı olarak geçecek olan bu çarpışma Trafalgar Deniz Savaşı'ndan 7 sene önce Napolyon'a vurulan önemli bir darbeydi ve hikâyesi Trafalgar Meydanı'ndaki Nelson Anıtı'nın bir cephesindeki kabartma tablolarda da yerini bulacaktı. Napolyon, Nil Savaşı'ndaki bozgundan sonra Kahire'ye devam etmiş, ama donanmasının elden gitmiş olması Fransa'yla bağını keserek onu zor duruma düşürmüştü. Bunun üzerine Filistin'e doğru ilerleyerek Akka Kalesi'ni kuşattıysa da Cezzar Ahmed Paşa'nın savunmasını kıramamıştı. En nihayetinde ordusunu Mısır'da bırakarak Fransa'ya geri döndü. Napolyon'un uğramış olduğu bu ilk ciddi mağlubiyet Avrupa'da ona karşı savaşanları ise sevince boğmuştu;

Esasta babası nalbant olup, kendisi de hizmetkârlıktan çıkarak sahne hayatına atılan ve tanıştığı nüfuslu insanlarla sosyete içerisinde hızla yükselerek, kendisinden 30 yaş büyük olan İngiltere'nin Napoli elçisi Sir William Hamilton'la evlenip, aynı zamanda Napoli'de tanıştığı Lord Nelson'un da sevgilisi olarak bu ilişkiden gayrimeşru kız çocukları Horatia Nelson'u dünyaya getiren Emma Hamilton'un hayat hikâyesi, günümüz skandallarını geride bırakarak, tam filmlere konu olacak nitelikteydi.

Emma Hamilton, 1791 (George Romney)

tahminlere göre, Haydn'ın "endişeli günler" *missa*'sını ilk olarak seslendirdiği 15 Eylül günü, ya da birkaç gün öncesinde Nelson'un Napolyon karşısındaki bu büyük zaferinin haberi Esterhazy Sarayı'na da ulaşmış ve bir anda *missa,* göstermiş olduğu bu başarıya karşılık, İngiliz amiraline bir şükran eseri havasını almıştı. Böylelikle eser zaman içerisinde *Lord Nelson Missası* adıyla anılagelir olacaktı. Nelson'un 1800'de metresi Lady Hamilton'la beraber Esterhazy Sarayı'nı ziyaret etmesi ve Haydn'la tanışarak, muhtemelen bu *missa*'yı da o ziyaret esnasında koro ve orkestradan dinlemiş olması ise artık bu eserin kendi adıyla anılması geleneğini tamamen perçinleyecekti.

Esasında Lord Nelson'un 1800 yılında Esterhazy Sarayı'na yapmış olduğu ziyaret başlı başına bir makaleye konu olacak kadar enteresan detaylarla doluydu. Nelson, şair Cornelia Knight, Sir William Hamilton ve Lady Hamilton'dan oluşan grup Palermo'dan Londra'ya dönerken Eisenstadt'a da uğramış ve 6-10 Eylül tarihleri arasında Prens Nikolaus Esterhazy'nin misafirleri olmuşlardı. Bu ziyarette şereflerine resepsiyonlar verilmiş, balo ve konserler düzenlenmişti. Orkestra ve koro *Missa in Angustiis*'in yanı sıra, Haydn'ın *Te Deum*'unu da huzurlarında seslendirmişti. Hatta bu vesileyle Haydn, şair Cornelia Knight'ın Lady Hamilton için yazdığı *Nil Savaşı (Lines from the Battle of the Nile)* şiiri üzerine, kısa bir kantat bestelemiş ve aslen şancı olan Emma Hamilton eseri seslendirirken piyanoda ona kendisi eşlik etmişti. 1 Nisan 1801 tarihli The Monthly Magazine dergisi ise, eser Londra'da Clementi tarafından yayımlandıktan sonra, "Dr. Haydn"ın renkli "modülasyonlarla" süslediği ve insana dinledikçe "sonsuz zevk" veren bu yeni bestesine övgüler yağdırmakta gecikmeyecekti. Haydn'ın piyanodaki eşliğiyle, Lady Hamilton'u Esterhazy Sarayı'nın bütün görkemi içerisinde, aynı zamanda İstanbul'da da kutlanmakta olan bir savaş zaferi anısına bestelenmiş olan bu şarkıyı söylerken hayal etmek bile insanı bir anda 18. yüzyılın,

19'a döndüğü o yıla geri götürüyor diye düşünmemek imkânsızdı. Esasta babası nalbant olup, kendisi de hizmetkârlıktan çıkarak sahne hayatına atılan ve tanıştığı nüfuslu insanlarla sosyete içerisinde hızla yükselerek, kendisinden 30 yaş büyük olan İngiltere'nin Napoli elçisi Sir William Hamilton'la evlenip, aynı zamanda Napoli'de tanıştığı Lord Nelson'un da sevgilisi olarak bu ilişkiden gayrimeşru kız çocukları Horatia Nelson'u dünyaya getiren Emma Hamilton'un hayat hikâyesi, günümüz skandallarını geride bırakarak, tam filmlere konu olacak nitelikteydi.

Bir söylentiye göre, Esterhazy Sarayı'ndaki buluşmada Nelson, Haydn'dan *missa*'sını bestelediği kalemi hatıra olarak kendisine vermesini rica etmiş, besteci de İngiliz amiralin bu arzusunu memnuniyetle yerine getirmişti. Nelson ise bunun karşılığında minnettarlığının ifadesi olarak Haydn'a Abukir'de kullandığı kendi altın köstekli saatini hediye etmişti. Ama Abukir'deki zaferinden ötürü Nelson'u çok farklı bir hediye daha bekliyordu. İngiliz amiralin Osmanlı toprağını işgal eden Fransızlar'a karşı büyük zaferinin haberini alan Sultan III. Selim, yok edilen Fransız gemilerin sayısını temsilen, 13 okun elmas bir kurdeleden yukarı dağıldığı, paha biçilmez elmaslarla bezeli, zarif bir çelenk hazırlatarak Nelson'a hediye edilmek üzere Napoli'ye yolladı. Osmanlı padişahlarının böyle değerli çelenkleri sarıklarına takmaları bilindik bir gelenekti, ama ilk defa bir yabancıya böylesine kıymetli bir hediye, hem de bir Padişah tarafından yollanıyordu. Ayrıca Nelson'a verilmek üzere Osmanlı tarihinde ilk defa bir madalyanın ihdasına da karar verilmiş ve üzerinde pırlantalarla bezeli bir

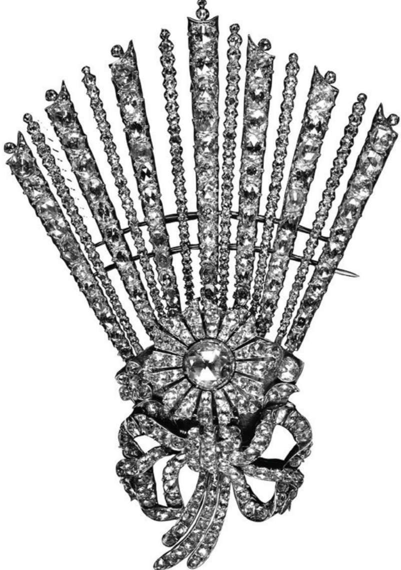
Nelson'a yolladığı benzer bir çelenkle Sultan III. Selim

İngiliz amiralin Osmanlı toprağını işgal eden Fransızlar'a karşı büyük zaferinin haberini alan Sultan III. Selim, yok edilen Fransız gemilerin sayısını temsilen, 13 okun elmas bir kurdeleden yukarı dağıldığı, paha biçilmez elmaslarla bezeli, zarif bir çelenk hazırlatarak Nelson'a hediye edilmek üzere Napoli'ye yolladı.

ay yıldızın bulunduğu "Hilal Nişanı" (Order of the Crescent) 1799 yılında İngiliz amirale takdim edilmişti. Bu nişan 20 Mayıs 1802'de Royal College of Arms envanterine kaydedilecek ve bundan sonra Nelson resmi evraklarını "Hilal Nişanı'nın şövalyesi" olarak imzalayacaktı. Bir "hilal şövalyesi" de tarihte ilk defa böylelikle ortaya çıkmış olacaktı. Nelson çelengi alır almaz, Kral III. George'un da rızasını alarak, taktığı üç köşeli şapkasından bir daha hiçbir zaman çıkartmadı. Hilal Nişanı'nı da bütün üniformalarının göğsüne sırma ipliklerle işletti. Bugün Greenwich'teki Kraliyet Deniz Müzesi'nde teşhir edilen, Trafalgar Savaşı'nda üzerinde olan ve kumaştaki kurşun deliğinin hâlâ seçilebildiği üniformasında da Osmanlı'nın ay yıldızlı Hilal Nişanı işlenmiş haliyle mevcuttu.

Sadece müzedeki üniformada değil, Trafalgar Meydanı'nın ortasındaki kolonun tepesindeki taş heykeline de işlenmişti Nelson'un göğsündeki Osmanlı ay yıldızı. Başındaki üç köşeli taş şapkada da Sultan III. Selim'in hediyesi olan çelenk öylece Londra'nın en anıtsal meydanında duruyordu. Bunu aşağıdan yukarı bakarken seçebilmek için esasında dürbün gerekiyordu, ama tarihin gizli saklılarını seçebilmek için esasta dürbünden ziyade onu görüp anlamak isteyen gözlere ihtiyaç vardı. Bir buçuk asır muhafaza edildikten sonra ne yazık ki Nelson'un çelenginin 11 Haziran 1951 sabahı Kraliyet Deniz Müzesi'nden çalınmış olduğu ortaya çıktı ve o zarif çelenk bir daha da bulunamadı. Sonradan yakalanan hırsız suçunu kabul ettiğinde ise onu paramparça ederek sattığını itiraf etmişti. Seneler sonra çelengin hazin öyküsü Martyn Downer'ın *Nelson's Lost Jewel (Nelson'un Kayıp Mücevheri)*

Amiral Nelson'a Sultan III. Selim tarafından yollanan çelenk

Nelson'un armasında Osmanlı çelengi (sol üst köşede)

Nelson'un üniformasından Hilal Nişanı

Gaetano Donizetti, 1844, Napoli (M. Albanesi)

kitabına konu oldu. 2017'de Kraliyet Donanması'nın Portsmouth'taki Milli Müzesi bu kayıp hazinenin bir kopyasının yeniden orijinaline sadık olarak yapılmasına karar verdi ve 21 Ekim 2017'deki Trafalgar Günü'nde Nelson'un yitik çelengi, imitasyon da olsa, müzedeki yerini tekrar aldı.

Yabancı amiraller kadar yabancı besteciler de zamanında Osmanlı nişanlarıyla onurlandırılmışlardı. Sultan Abdülmecid tarafından Nişan-ı İftihar'la ödüllendirilen opera bestecisi Gaetano Donizetti, 18 Şubat 1841 günü, yakın arkadaşı Antonio Dolci'ye Roma'dan yolladığı mektubunda *"Napolyon iki asra ait, bense iki dine."* yazmıştı. Kendisinin "Tuğra Nişanı" olarak tanımladığı İftihar Nişanı'nı ve beratını Paris'teki Osmanlı Büyükelçiliği'nden aldıktan sonra Donizetti bu sözlerini aşikâr ki sembolik olarak kaleme almıştı, ama nişanın resmi cübbesini giyinmiş bir halde M. Albanesi adındaki ressama portresini yaptırmayı da ihmal etmedi. Bu portre bir zamanlar Lord Nelson ve Lady Hamilton'un da ilk tanışmış olduğu ve Donizetti'nin bir süre yaşadığı Napoli'de 1844 senesinde yapılacak ve İtalyan besteci ne yazık ki dört sene içerisinde vefat edecekti. Düşünüyorum da savaş ve ganimetlere önem veren tarih kitapları maalesef böyle gerçek hikâyelere her nedense çok az yer veriyor, ama bu bilgilerin her zaman sanatta ve kelimelerde saklı kalacak olması yine de tesellimiz oluyor. O gün Trafalgar Meydanı'ndaki turistler o anıtın suskun gölgesi altında hâlâ neşeli bir halde, dünyadan habersiz, aslanlarla safariye çıkmış gibiydiler; uzaktan gelen Big Ben'in kurşuni çan sesi, tıpkı bir romanda betimlendiği gibi, halkalar halinde havada dağılmaktaydı. William Blake bir mısraında boş yere *"Neşenin ve kederin örgüsü çok incedir."* dememişti...

Emre Aracı'nın *Andante*'deki geçmiş yazılarının tamamına ***www.emrearaci.weebly.com*** adresinden ulaşabilirsiniz.

EMRE ARACI ÖNERİYOR

Okuyun

Martyn Downer, Nelson's Lost Jewel, The History Press, 2017 (İngilizce)

Dinleyin

Haydn, *Nelson Mass*, Şef: Sir David Wilcox, King's Koleji Korosu, Cambridge ve Londra Senfoni Orkestrası, Argo

Haydn, *The Battle of the Nile*, "Songs and Cantatas", Emma Kirkby ve Marcia Hadjimarkos, Brilliant Classics

